

Kyrkans hus/S:t Nicolai kapell

Lunds stift

Fasad mot söder.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

KRISTINA SIMONSSON 2017-10-03

jais
arkitekter
—

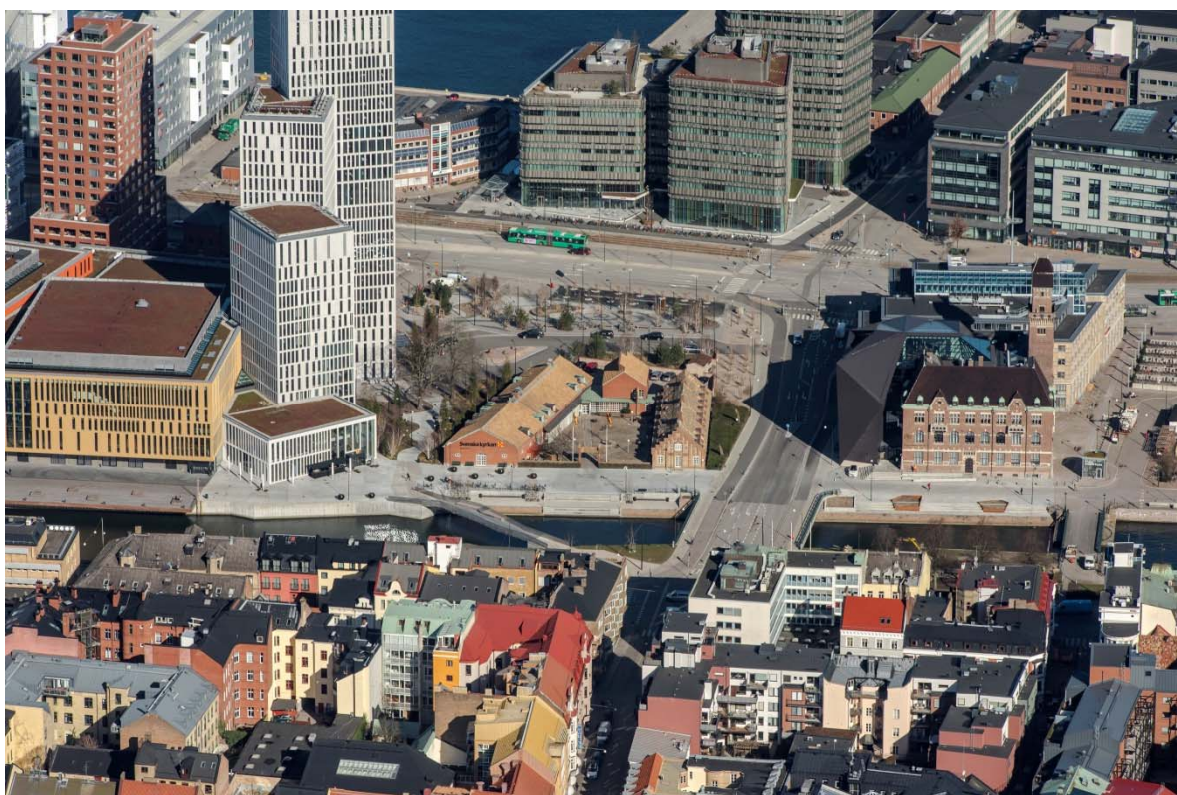
Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Kyrkans hus/S:t Nicolai kapell

Malmö S:t Petri församling, Malmö pastorat, Lunds stift
Malmö socken, Malmö Sjömansgården 1, Malmö kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Från söder. Flygfoto: Pär-Martin Hedberg

Sankt Nicolai kapell ingår i Kyrkans hus/ Sjömansgården. Husen är byggda på utfyllnadsmark. Anläggningen ligger i centrala Malmö på det som idag kallas Universitetsholmen. Området är en länk mellan den äldre innerstadsbebyggelsen och den storskaligare hamnbebyggelsen.

Malmö nuvarande hamn är helt konstgjord. Båtarna fick tidigare ankra på reddan. På 1770 grundlades den moderna hamnen när Frans Suell lät bygga de första kajerna. I början av 1800-talet torrlades den sankna marken i Västra hamnen. Delar av vallgravarna blev kanaler som förbands med havet. Med industrialiseringen vid mitten av 1800-talet växte hamnen snabbt genom utfyllnader. Hamnens utbyggnad hängde

även samman med järnvägens expansion. Öster om Kyrkans hus fanns en kanal som togs bort på 1870-talet. Kvar blev en bassäng som kallades Fiskehamnen dit fiskebåtarna kom och sålde sin fångst på kajen. Fiskhandel skedde också längs Västra hamnkanalen. Kommersen och folkviolet var livligt. En hamnväktarlänga byggdes i mitten av 1800-talet och en fiskhall 1909 som långt senare blev grunden till Kyrkans hus. Fiskehamnen fylldes senare igen men namnet lever kvar i Fiskehamngatan som går längs Västra Hamnkanalen och är Kyrkans hus gatuadress.

Till de första byggnaderna i området från 1850-talet hörde även Benmöllan, där djur maldes till benmjöl för gödning. (När huset revs på 2000-talet återanvändes teglet till murar på området.) En park, som fanns kvar till 1920-talet, anlades kring "Västra stationen" som uppfördes till järnvägslinjen Malmö - Ystad i slutet av 1800-talet. Stationsbyggnaden i tegel är bevarad. Ett sjöfartshotell byggdes 1954 som revs när citytunneln byggdes. Under 1950-60-talet var området delvis en industriby.

Kyrkans hus ligger vid Västra Hamnkanalen och längs kanalen går ett promenadstråk belagt med plattgjuten betong. Utanför Kyrkans hus finns en bred trappa ner till kanalen och med sittplatser på en lägre nivå intill vattnet.

Miljön runt kyrkan har mycket kraftigt förändrats med tre storskaliga nybyggnader som alla färdigställdes 2015. Närmsta granne mot väster är det stora konsert-, kongress- och hotellkomplexet "Malmö Live". Huset är ritat av schmidt/hammer/lassen arkitekter. Byggnaden består av flera olika block som vridits i olika riktningar. Volymerna har olika höjder och storlekar men likartade fasaduttryck. 25 våningar är det högsta som sedan trappas ner till två våningar.

Öster om Kyrkans hus på andra sidan gatan ligger World Maritime University ritat av Terroir&Kim Utzon Arkitekter. Det är en tillbyggnad av ett nationalromantiskt hus av Harald Boklund. Tillbyggnaden har en expressiv skulptural gestaltning med fasad i plåt med många vinklar och spetsar. Norr om Kyrkans hus och Neptunigatan ligger Niagara, del av Malmö högskola, ritad av Lundgaard & Traneberg. Glasfasaden är täckt med aluminiumlameller i bronsnyanser.

Kyrkobyggnaden

Det som nu heter Kyrkans hus var tidigare Sjömansgården i Malmö. Det har funnits en sjömanspräst i Malmö sedan 1928. De tidigare lokalerna i hamnen var för små och man sökte efter en ny plats. 1965 skänkte Malmö stad en tomt med två befintliga byggnader till stiftelsen Sjömanskyrkan i Malmö. En insamling startade för ombyggnad av de två husen och en tillbyggnad. Den västra längan byggd 1909 var en tidigare fiskhall. Den östra längan, Väktaregården, från 1850-talet är tillskriven C G Brunius. I längan bodde hamnens väktare med familjer.

1969 invigdes Sjömanskyrkans kapell S:t Nicolai. Namnet kommer från sjömännens

och fiskarnas skyddshelgon.

Det nya kapellet och ombyggnaden av längorna ritades av arkitekt Klas Anshelm (1914-1980). Anshelm var utbildad på Chalmers och arbetade bland annat hos Hans Westman innan han startade kontor i Lund. Anshelm ritade flera kulturbyggnader och institutionsbyggnader. Bland Anshelm byggnader märks bland annat Konsthallen i Lund (1968), Stadshallen i Lund (1968), Lunds tekniska högskola (1969) och Konsthallen i Malmö (1974). För Konsthallen i Malmö erhöll Anshelm arkitekturens finaste pris, Kasper Salinpriset.

Efter ekonomiska problem såldes Sjömansgården av stiftelsen Sjömansgården i Malmö till Malmö kyrkliga samfällighet år 1992.

1998 kompletterades fönstren i kapellet med isolerglas. 2002 byttes fönstren i takkupan till fasta isolerglas.

2002 beslutar Riksantikvarieämbetet att kapellet, förhallen och sakristian får utökat skydd med tillståndsplikt.

2015 isolerades taket på kapellet. Den inre panelen behölls medan taket lyftes något för att få plats med mer isolering. Takpannorna som förut låg intill teglet på gavlarna ligger numera på distans från teglet med en bruksfog emellan. En plåt tillkom under hängrännorna.

När Anshelm 1969 ritade om längorna förändrades interiören kraftigt men exteriören behölls till stor del. Alla snickerier förnyades och kuporna tillkom.

Västra längan har byggts om flera gånger. Från fiskhall till maskinhall, till motionshall till samlings-salar. Efter en ombyggnad 1999 då en glasgång tillkom längs fasaden innehåller huset konferensrum, samlingslokaler och kontor. Vid senaste ombyggnaden 2015 tillkom ytterligare takkupor.

Östra längan har också byggts om flera gånger. Huset var bostäder till hamnväktare fram till 1874, senare har bland annat Lions haft café i lokalerna. 1969 byggdes det om till kontor och bostäder för sjöfartsstudenter på ovanvåningen. Den senaste ombyggnaden var 2015 då planlösningen delvis ändrades och ytskikt byttes. Ritningarna för ombyggnaderna 2015 gjordes av Blasberg Andreasson Arkitektkontor.

Exteriör

Anläggningen består av två längor i ett och ett halvt plan från 1850-talet respektive 1909. Dessa längor förbinds i norr med det mindre S:t Nicolai kapell från 1969. Längorna innehåller samlingsrum och kontorsrum till Malmö pastorats administration. Mellan byggnaderna finns en kullerstenslagd entrégård som i söder är

omgärdad med mur och stiglucka.

S:t Nicolai kapells murar är uppförda i tegel på in- och utsida med mellanliggande isolering. Teglet är i varierade röda nyanser murade i enbart löpskift. Sockeln är gjuten betongsockel. I en tvärställd murpelare mot kapellets södersida hänger kyrkklockan. Framför kapellets södersida löper en glasad gång som förbinder kapellet med de båda längorna. Fönstren är träfönster med isolerglas, indelade i mindre kvadratiska rutor. Glasgången har tak av falsad koppar. I kapellets södra gavel finns två rektangulära träfönster med isolerglas. Samtliga fönster är vitmålade. Fönsterbläcken är av koppar. På västra takfallet finns en stor taklanternin, klädd i koppar, med sex fasta fönster med isolerglas.

Sadeltaket är belagt med enkupiga gula tegelpannor. Takpannorna ligger ut i fasadliv utan takutsprång och plåtar. Takavvattningen är delvis av koppar, delvis brun plåt. Under hängrännan sitter plåt, tillkommen vid senaste renoveringen.

Entrégården från söder.

Bruniusgavel och World Maritime center.

Fasad mot nordöst.

Fasad mot sydväst.

Östra längan, Våktaregården, är förmodligen ritad av Brunius på 1850-talet. Murarna är av handslaget tegel i gult och rött med flera nyanser. Skiftet är renässansförband med vartannat löpskift och koppskift. En utkragande putsad gesims i tre språng löper längs takfoten. Gaveln mot söder är en typisk Bruniusgavel med 13 trappstegstinnar

avtäckta med tegelpannor. Gavelfasaden är dekorerad med blinderingar. Fönstren är mestadels rektangulära tvålufts, vitmålade, spröjsade, träfönster med ett stående murskift ovan fönstret. Solavskärmning med persienner i ljusröda plåtkassetter sitter ovan fönstren. Fönsterbläcken är av koppar. Dörrarna är vita spröjsade glasdörrar med stickbågig överkant.

Sadeltaket är belagt med enkupigt gult tegel. Takkupor sitter längs hela taket på både öst och västsida. Takavvattningen är delvis av koppar, delvis brun plåt.

Västra längan har murar av rött tegel med inslag av mörkare stenar. Takgesimsen av tegel är utkragad i två språng. Sockeln är av betong. Framför längan är byggt en lång glasad gång som förbindelselänk. Glaset är småspröjsat i kvadratiska rutor. Fönster och fönsterdörrar i byggnaden är dels i vitmålat trä och vissa är bytta till vita aluminiumpartier. Fönster och dörrar är stickbåriga med ett stående murskift ovanför. Fönsterbläcken är av koppar. På norra gavelns andra våning är fyra fönster från ett fartyg insatta. Dessa fönster omramas av stående teakpanel.

Sadeltaket är täckt med gult enkupigt taktegel. Takpannorna ligger i fasadliv på gavlarna, utan plåt på norrsidan och med kopparplåt på södersidan. Kopparklädda takkupor finns på taket. Takavvattningen är delvis av koppar, delvis brun plåt.

I hörnet mellan längans och kapellets glasgångar finns entrén i ett utskjutande parti som är klätt med stående vit träpanel med en taksarg av koppar. Entrédörren är ett glasat småspröjsat vitt aluminiumparti.

Interiör

Kapellets *entréhall* har golv av röda kvadratiska tegelplattor. Väggarna är murade i rött tegel med ett skift mörkt tegel som sockel. Taket är platt med målade gipsskivor. Ett spröjsat glasparti från golv till tak finns mot norr. En murad tegeltrappa leder till andra våningen i västra längan.

Två dubbeldörrar klädda med furufanér leder in till kapellet. Dörrarna har draghandtag av en fyrkantig fururibba. Karmen är vitmålad och monterad med grå mjukfog utan foder. Entrén är indragen i ett murparti i kyrkorummet.

Kapellet är ett litet rektangulärt rum med öppet upp inock. Rummet är längst i nord-sydlig riktning men har altaret i öst.

Kyrkorummet har golv av obehandlade furubrädor med en fris av kvadratisk rött tegel längs väggarna. Väggarna är murade av rött tegel i löpskift med ett skift mörk Helsingborgstegel som sockel. Väggarna är slammade och säckskurade. Teglets struktur är klart synlig, det röda teglet framträder delvis.

Taket är öppet upp tillnock och de fyra takstolarna över rummet är synliga. Sparrarna

av dubbla sågade brädor möter snedsträvorna och de lodräta brädorna i en dekorativ knutpunkt. Sammanfogningen är gjord med bultförband och järnbricka. Underpanelen i taket är av sågad stående granpanel.

Kapellet mot altaret.

Kapellet mot entrén.

Taket i kapellet med ljus från taklanterninen.

Dagsljus kommer från den stora takkupan i väster vid nocken och två högsittande fönster på söderväggen varav det ena fönstret är dolt.

Golvet är i en nivå och koret är integrerat i rummet. De kopplade stolarna står i två kvarter med mittgång och sidogångar. I öster står ljusglob, ambo, det fristående altaret och dopfunten. Ovanför altaret hänger ett utskuret kors i metall. Vid sidan om hänger den höga rödaktiga gobelängen med sjömärken.

Gavelväggarna är belysta med lampetter med en trekantig metallkonsol som bär en glasplafond som ger uppljus på tegelväggarna.

I rummets sydöstra hörn är den dolda passagen till sakristian. En murskiva avdelar passagen. Denna murskiva fortsätter utomhus där klockan hänger. Passagen har tegelgolv.

Sakristian har brädgolv med tegelfris likt kyrkan. Taket är platt vitmålat. En vägg har spröjsade träfönster med isolerglas från golv till tak och en vägg har inbyggd skåpsinredning. De andra väggarna är oputsade tegelväggar varav den östra är Bruniuslängans fasad med handslaget tegel. Furufanerade enkeldörrar leder till sakristian och från passagen till glasgången.

De två längorna har egna ytterentréer men kan också nås genom glasgången som förbinder de tre byggnaderna.

Östra längan har en stor entréhall med öppen spis, sittgrupp och receptionsdisk. Golvet är av röd klinker, väggarna är vitmålade med en eksockel. Ett vitmålat spröjsat glasat vindfång leder in i entrén. En murad tegeltrappa leder till ovanvåningen från entréhallen. Längan innehåller samlingsrum och kontorsrum. Ett litet mötesrum på bottenvåningen är "Kajutan" som har inredning från skepparhytten på fartyget "Drottning Viktoria". Väggarna är klädda med brun panel. På ovanvåningen har några rum öppet upp i nock med synliga takbalkar och ekgolv. Kontorsrummen har till korridoren glasväggar med spröjsade vita träpartier.

Receptionen i östra längan.

Kungsalongen från färjan "Konung Gustav V".

Västra längan innehåller två stora och en mindre samlingsal på bottenvåningen. På andra våningen är kontorsrum och "Kungsalongen".

I stora salen där Malmö kyrkofullmäktige sammanträder ligger skeppsgolv, i taket som är öppet upp till nock sitter perforerad gips. Den bakre väggen är klädd med perforerade fanerade skivor för akustiken.

Kungasalongens inredning kommer från färjan "Konung Gustaf V" som var byggd 1910. Färjan gick mellan Trelleborg och Sassnitz. I salongen är väggarna klädda med brun panel, i taket finns ett mönstrat glasfönster och på golvet ligger en röd heltäckningsmatta.

Inredning och inventarier

Altaret från 1969 är ritat av Klas Anshelm. Altarskivan av stavlimmad ek vilar på en benställning av massiv ek. Altaret är lackat.

Altarkorset är en kvadratisk stålplatta med ett utskuret grekiskt kors som hänger på väggen ovanför altaret. Plattan hänger med distans från väggen i metalltrådar.

Altargobelängen, "Mitt i farleden", från 1969 är utförd av Ellen och Gunnar Odin. Gobelängen som är smal och hög är vävd i lin och på väven är ett blocktryckt mönster. Motivet är sjömärken och ett kors. Färgerna går från ljusrött i ovankant till mörkrött i nederkant. Korset i mitten är vitt. Gobelängen går från golv till tak i kyrkorummet.

Dopfunten från 1969 av en sågad, massiv, fyrkantig ekstam är ritad av Klas Anshelm. Överst finns en försänkning för dopfatet.

Ambon från 1969 är ritad av Klas Anshelm. Den släta fronten och pulpetskivan är av lackad stavlimmad ek. Ambon har inga sidoskivor. Fötterna av massiv ek är lika altarets.

Bänkinredningen från 1969 består av kopplade stolar placerade i raka rader. Stolarna av lackad ek i ben och ryggbricka har flätade sitsar av naturfärgad sadelgjord. Psalmbokshylla finns under stolarna.

Kororgeln är byggd 1970 av Johannes Künkel i Lund. Fasaden av lackad fanerad ek har öppningsbara luckor i överdelen med synliga pipor. Orgeln kompletteras av ett svart digitalpiano av märket Roland.

Klockan av malm är gjuten 1900 av Johannes A Beckman & Co i Stockholm. Den var ursprungligen en klockboj som vid storm ringde och varskodde sjömännen. Klockan är en gåva från lotsdirektionen. Klockan har inskriptioner och bladbårder. Den hänger utomhus i en murpelare på kappellets södra gavel.

Övrigt

Votivskeppet är en kopia av Gerda, Sveriges sista brigg som var byggd i Gävle år 1869.

Kyrkotomten

Anläggningen saknar kyrkogård men byggnaderna omger en entrégård. Gården inramas i söder av en brun låg tegelmur avtäckt med tegel. En överbyggd entré i muren, en s.k. stiglucka, är utformad med två röda tvärställda tegelmurar och däremellan ett sadeltak med gult taktegel.

Gården är belagd med kullersten och gångarna med gatsten. Längs huvudgången till kapellet är gatstenen kantad av granitblock. Ett vårdträd omgivet av en bänk står på gården liksom ett stort ankare. Längs östra längan och kapellet är en smal rabatt.

Norr om anläggningen finns kyrkans parkering belagd med gatsten och inramad med en låg tegelmur. Muren är byggd av återvunnet tegel från den demonterade byggnaden Benmöllan som låg i närheten. Även den nybyggda elstationen bakom muren är byggd av detta tegel. Mellan Malmö Live och den västra längan är ett smalt parti planterat med träd och med undervegetation av skogsväxter som t ex. ormbunkar. Trädridan ligger utanför kyrkotomten. Två träd är stora och sparades när Malmö Live byggdes, en hästkastanj och en lind.

Byggnader på kyrkotomten

Inga övriga byggnader finns på kyrkotomten.

Kulturhistorisk karaktärisering för Kyrkans hus/Sjömansgården/S:t Nicolai kapell.

Kyrkans hus har från att ha legat på en undanskymd plats hamnat mitt i ett mycket centralt och aktivt läge. Kyrkans hus intill kanalen på Universitetsholmen ligger mellan innerstadens äldre småskaliga bebyggelse och hamnens storskaliga hus. Kyrkans hus är omgiven av tre nybyggda spektakulära byggnadskomplex från 2015. Kyrkans låga tegellängor kontrasterar mot de 25 våningar höga Malmö live som dock trappas ner till lägre höjd intill kyrkans hus och är uppdelad i flera byggnadskroppar som vrids i olika riktningar. Kyrkans hus utgör ett mycket välgörande historiskt inpass tillsammans med de omgivande nybyggnaderna. Västra Stationen i närheten och Kyrkans hus gör Malmös historia med järnväg och fiske synligt.

Anläggningen är positivt omslutande med tegelbyggnader på tre sidor och en låg mur i

söder som bildar en skyddad inre kullerstenslagd gård. Den öppnar sig mot solen i söder och det livligt trafikerade gångstråket längs kanalen. Den överbyggda entrén, stigluckan, i södermuren markerar tydligt övergången från det allmänna gångstråket till kyrkans gård som är en intim enhet.

Kyrkans hus, som startade som Sjömansgården, utgick från två befintliga tegellängor som båda hade anknytning till havet och hamnen.

Klas Anshelm ritade ombyggnaden av längorna och nybyggnaden av kapellet 1969 som band samman längorna. Han utgick från arkitekturen i längorna samtidigt som kapellet uppvisar många Anshelmska typiska detaljer som också kan sägas vara typiskt skånsk/danska som den skarpskurna volymen med pannor i bruk utan takutsprång och plåtar. Anshelm tog också upp de spröjsade fönstren på längorna i den nya glasgången. Trots att det är många år mellan de tre byggnadernas tillblivelse är de mycket väl sammanfogade till en harmonisk helhet.

Östra längan med sitt varierade handslagna tegel och med trappstegsgaveln med tegelblinderingar är mycket vacker i formspråk som tydligt kan associeras till Brunius. Persiennerna i ljusröda plåtkassetter ovanför alla fönster i väster skämmer dock fasaden.

Kyrkorummet karaktäriseras av de vackra slammade tegelväggarna, den synliga kraftfulla takkonstruktionen, en raffinerad enkelhet och en omsorg om detaljer. Det är ett rum där byggnadsmaterialen direkt exponeras. Rummet känns andligt. Det är omslutande och inåtvänt med takljus i bakkant och högsittande fönster. Det dolda fönstret i söderväggen belyser alturväggen. Kapellet är litet och intimt och närheten till altaret förstärks av att rummet är vänt så att ingång och altare är nära. Det enkla altaret och ambon av ek är ritade av Anshelm. Golv och dörrar är av furu. Den dominerande höga gobelängen med tryck av sjöfartsmärken och kors på alturväggen kontrasterar fint mot väggarna och tar upp den röda färgen som skymtar i de slammade tegelväggarna.

Rummets enkelhet och omsorg gör det känsligt för tillägg. Man bör vara återhållsam och inte övermöblera med fler inventarier i rummet.

Längorna med kontorsrum och samlingsrum är genomgående av god kvalitet där den äldre karaktären delvis plockats fram med synliga balkar på ovanvåningen.

Receptionen har en vacker murad tegeltrappa med en öppen spis under.

Kontorsrummen är ljusa med spröjsade vita trä/glaspartier mot korridorerna som tar upp motiven från fönstren och de förbindande glasgångarna. De två återskapade fartygsrummen påminner om att detta varit en sjömanskyrka.

Att tänka på

- Anläggningen, som kontrasterar mot de omgivande storskaliga nybyggda husen, visar med byggnader från olika tider på sjöfarten och hamnens historia med före detta fiskhall och hamnväktargård. Brunius trappstegsgavel är rikt dekorerat med tegelblinderingar och speciell. De tre byggnaderna är mycket väl sammanfogade till en harmonisk helhet med stort bevarandevärde.
- Den kringbyggda kullerstensgården är en oas.
- Anshelms kapell där byggnadsmaterialen exponeras är känsligt för ovarsamma tillägg.

Skydd m.m.

Kyrkan skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Tillkommen efter 1939. Omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 4§.

Anläggningen ligger inom riksintresse för kulturmiljövård Malmö och riksintresse för kustzonen. Och av länsstyrelsen utsedd särskilt värdefull kulturmiljö, Malmö-Limhamn och kulturmiljöstråket Per-Albin.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Sankt Nicolai kapell 2007-01-22, Wikerstål Arkitekter AB

Klas Anshelm, Samlade arbeten, Per Qvarnström 1998

Kv. Torsken mfl. Planprogram, Malmö stadsbyggnadskontor 2010

Arkitektur, nr 5 2015

<https://www.sydsvenskan.se/2015-05-23/livad-fiskehamn-blev-malmo-live>

https://www.sysav.se/globalassets/media/filer-och-dokument/informationsmaterial-broschyrer-arsredovisningar-faktablad-rapporter-etc/rapporter/rapporter-2015/roman_tommy_141024.pdf

Telefonsamtal med Nils Urban Råwall 2017-09-21

Övriga uppgifter

Denna rapport om Kyrkans hus/S:t Nicolai kapell har upprättats av:

Kristina Simonsson, Arkitekt SAR/MSA (rapportförfattare, inventering och foto)

Karl Johan Kember (granskning), Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvården

JAIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2017-09-18

Färdigställd rapport: 2017-10-03

S:t Nicolai kapell – byggnadsbeskrivning

Stomme:	Tegel
Fasadmaterial:	Tegel
Fasadkulör:	Röd
Takform:	Sadeltak
Taktäckningsmaterial:	Takpannor- lertegel, strängpressade enkupiga
Byggnadsdel:	